

22.9.2009

Dnro 3734/4/08

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Ulla-Maija Lindström

VANHAINKODIN ASUKAS EI PÄÄSSYT KÄYTTÄMÄÄN ÄÄNIOIKEUTTAAN

1

KANTELU

Kantelija pyysi 12.11.2008 eduskunnan oikeusasiamiestä tutkimaan vuoden 2008 kunnallisvaalien ennakoäänestyksen järjestämisen Porin Liinanharjan vanhainkodissa. Kantelijan mukaan hänen 92-vuotias äitinsä on vuosia asunut Liinanharjan vanhainkodissa. Hän on halvaantunut, mutta henkisesti riittävän järkevä käyttämään äänioikeuttaan. Kantelun mukaan äiti oli aiempina vuosina äänestänyt, esimerkiksi presidentinvaaleissa. Kantelija asui itse Vaasassa.

Kantelija kertoi, että hän vei äidilleen tämän vanhaan asuntoonsa saapuneen ilmoituksen äänioikeuden käyttämisestä. Kantelija piti täysin selvänä, että vanhainkodissa huolehditaan äidin äänioikeuden käyttämisestä. Vaalipäivänä kello 17 kantelija puhui puhelimesta äitinsä kanssa. Silloin kävi ilmi, että äiti ei ollut päässyt äänestämään. Äidin kertoman mukaan kukaan ei ollut edes tiedustellut hänen halukkuuttaan äänestää. Tuolla hetkellä ei ollut enää mitään kohtuullista keinoa saada äänestysasia hoidettua. Kantelija soitti sekä Porin keskusvaalilautakunnan puheenjohtajalle että vanhainkotiin, mutta vastuuta siirrettiin toiselta toiselle. Kantelija piti asiaa hyvin vakavana perustuslaillisten oikeuksien loukkaamisena, joka johtui vanhuudesta.

2

SELVITYS

Kantelukirjoituksen johdosta hankittiin Porin kaupunginhallituksen lausunto sekä Porin kaupungin keskusvaalilautakunnan puheenjohtajan ja vaalitoimikunta 3:n puheenjohtajan sekä vanhainkodin johtajan selvitykset.

3

RATKAISU

3.1

Oikeusohjeet

Perustuslain 2 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on tarkoin noudatettava lakia.

Perustuslain 14 §:ssä säädetään vaali- ja osallistumisoikeudesta. Pykälän 1 momentin mukaan jokaisella Suomen kansalaisella, joka on täyttänyt kahdeksantoista vuotta, on oikeus äänestää valtiollisissa vaaleissa ja kansanäänestyksessä. Pykälän 2 momentin mukaan jokaisella Suomen kansalaisella ja maassa vakinaisesti asuvalla ulkomaalaisella, joka on täyttänyt kahdeksantoista vuotta, on oikeus äänestää kunnallisvaaleissa ja kunnallisessa kansanäänestyksessä sen mukaan kuin lailla säädetään.

Vaalilain 13 §:n 1 momentin mukaan valtuuston on asetettava kuntaan toimikaudekseen kunnan keskusvaalilautakunta.

Vaalilain 15 §:n 1 momentin mukaan kunnanhallituksen on hyvissä ajoin ennen vaaleja asetettava kutakin äänestysaluetta varten vaalilautakunta sekä laitoksessa toimitettavaa ennakkoäänestystä ja kotiäänestystä varten yksi tai useampi vaalitoimikunta.

Vaalilain 46 §:ssä säädetään ennakkoäänestysoikeudesta. Pykälän 1 momentin mukaan jokainen äänioikeutettu saa äänestää ennakolta kotimaan yleisissä ennakkoäänestyspaikoissa ja ulkomailta Suomen edustustoissa. Pykälän 2 momentin mukaan äänioikeutettu, joka on hoidettavana sairaalassa, ympärivuorokautista hoitoa antavassa tai muussa kunnanhallituksen ennakkoäänestyspaikaksi määräämässä sosiaalihuollon toimintayksikössä taikka joka on otettu rangaistuslaitokseen, saa äänestää ennakolta kyseisessä laitoksessa.

Vaalilain 48 §:ssä säädetään ennakkoäänestysajoista. Pykälän 1 momentin mukaan ennakkoäänestys toimitetaan ennakkoäänestyksen ajanjaksona 1 kohta) kotimaan yleisessä ennakkoäänestyspaikassa kunnanhallituksen päätöksellä määrättyinä aikoina, joka ei saa olla arkipäivisin ennen kello 8:aa eikä kello 20:n jälkeen eikä lauantaisin ja sunnuntaisin ennen kello 10:tä eikä kello 16:n jälkeen ja 3 kohta) laitoksessa vähintään yhtenä ja enintään kahtena päivänä vaalitoimikunnan määrääminä aikoina.

Oikeuskirjallisuudessa (Lauri Tarasti: Vaali- ja puoluelainsäädäntö, Helsinki 2006, s. 214–215) on todettu, että ennakkoäänestys toimitetaan vähintään yhtenä ja enintään kahtena päivänä vaalitoimikunnan määrääminä aikoina. Kunnanhallituksen on jo vaalitoimikuntien lukumäärää ja työnjakoa harkitessaan syytä miettiä laitoksittain, tarvitaanko ennakkoäänestykseen kaksi päivää vai yksi ja miten monta tuntia äänestämiseen on varattava. Tämä riippuu tietenkin laitoksen koosta, ennakkoäänestäjien määrästä, hoidettavien kunnosta yms. Vaalitoimikunta määrää sitten laitoksittain sekä siitä, toimitetaanko ennakkoäänestys yhtenä vai kahtena päivänä, että toimituksen kelonajat. Laitokseen järjestetään yksi tai useampi ennakkoäänestyspaikka, johon laitoksessa hoidettavat tai niihin otetut voivat ilmoitettuin aikoina tulla äänestämään. Jos laitoksessa on vuodepotilaita, vaalitoimikunta kiertää huoneissa heidän luonaan. Tämän vuoksi aikaa on varattava riittävästi.

Oikeusministeriön kunnallisvaaleja 2008 varten antaman vaaliohjeen (OM 5/51/2008) mukaan ennakkoäänestyksen järjestämisestä laitoksessa (laitosäänestys) huolehtii kunnanhallituksen hyvissä ajoin ennen vaaleja asettama vaalitoimikunta. Suunnitellessaan ennakkoäänestyksen järjestämistä laitoksissa vaalitoimikunnan tulee ottaa yhteys asianomaisen laitoksen johtoon ja pyrkiä toimeenpanemaan äänestys niin tarkoituksenmukaisella tavalla kuin se kulloinkin on mahdollista. Vaalitoimikunnan on huolehdittava siitä, että äänestysjärjestelyt eivät vaaranna laitoksen varsinaisen toiminnan, kuten sairaanhoidon antamisen, häiriötöntä sujumista. Vaalitoimikunnan tulee myös pyytää laitoksen johdon tai muun asiantuntijan (esimerkiksi sairaalassa kyseistä henkilöä hoitava lääkäri) apua sen kysymyksen selvittämisessä, pystyykö äänestäjä käyttämään äänioikeuttaan.

Edelleen vaaliohjeen mukaan äänestys äänestyspaikassa on järjestettävä siten, että vaalisalaisuus säilyy. Sopivimmin äänestys esimerkiksi sairaalassa järjestettäneen siten, että vaalitoimikunta aluksi ottaa äänestäjiä vastaan laitoksen ruokasalissa tai muussa suurehkossa, tarkoitukseen soveltuvassa huoneessa ja käy tämän jälkeen erikseen niiden liikuntakyvyttömiä vuodepotilaiden luona, jotka ovat ilmoittaneet halukkuutensa käyttää äänioikeuttaan. Sopiva hetki mennä sisälle potilashuoneeseen on tapauskohtaisesti vielä varmistettava esimerkiksi hoitohenkilökunnalta.

Ohjeen mukaan sitten kun kaikille asianomaisessa laitoksessa oleville ennakoäänestykseen oikeutetuille on varattu mahdollisuus äänioikeutensa käyttämiseen, vaalitoimikunta siirtyy ennakolta laaditun suunnitelman mukaisesti seuraavaan toiminta-alueellaan olevaan laitokseen.

3.2

Tapahtumat ja asian arviointi

Kantelijan mukaan hänen iäkäs, 92-vuotias, äitinsä on halvaantunut ja hänen liikuntakykynsä on pyörätuolin ja hoitajien avun varassa. Henkisesti äiti on riittävän järkevä käyttämään äänioikeuttaan. Kantelijan muistin mukaan äiti oli aiempina vuosina äänestänyt.

Saadun selvityksen mukaan Liinaharjan vanhainkodissa järjestettiin vuoden 2008 kunnallisvaaleissa laitosäänestys 19.10.2009. Laitosäänestys oli sovittu suoritettavaksi kello 12.30 – 13.45. Tämän lisäksi vanhainkodissa järjestettiin yleinen ennakoäänestys ajalla 15.10.–21.10.2009.

Vaalitoimikunta 3:n puheenjohtajan selvityksen mukaan hän oli ottanut yhteyttä laitoksien johtajiin hyvässä ajoin, noin pari viikkoa ennen, ja sopinut, koska vaalitoimikunta tulee suorittamaan laitosäänestyksen. Samalla oli pyydetty, että vaali-ilmoituksia laitetaan seinille ja asiakkaille ilmoitetaan laitosäänestyksestä. Kaikissa laitoksissa oli varattu riittävästi aikaa edellisten käyntien tuomalla kokemuksella. Jokaisessa laitoksessa vastuu oli henkilökunnalla siitä, kuka potilaista haluaa tai pystyy äänestämään. Vaalitoimitsijat eivät käyneet asukashuoneissa, vaan heille annettiin äänestyskalukkuutensa ilmaisseiden asukkaiden äänestyskortit.

Liinaharjan vanhainkodin johtajan selvityksen mukaan laitosäänestys oli sovittu suoritettavaksi sunnuntaina 19.10.2008 kello 12.30–13.45. Vanhainkodissa on 123 asukasta neljällä osastolla. Osasto kolmella, jossa kantelijan äiti oli hoidettavana, oli 31 asukasta. Aamuvuorossa oli ollut viisi työntekijää. Asukkaiden ruokailu oli kello 12.00. Ruokailun jälkeen oli kiire astioiden keräämisellä ja viemisellä alakertaan. Vaalitoimitsijat tulivat osastolle noin kello 13.30 ja viipyivät 10–15 minuuttia. Osaston henkilökunnasta kaksi hoitajaa oli ottamassa näytteitä asukkaista ja sairaanhoitaja odotti päivystävän lääkärin soittoa. Vaalitoimitsijat eivät käyneet asukkaiden huoneissa, vaan heille annettiin äänestyskalukkuutensa ilmaisseiden äänestyskortit.

Vanhainkodin johtajan selvityksen mukaan kantelijan äidin äänestyskortti oli jäänyt osastolla valinneessa henkilökunnan kiireessä hänen huoneeseensa ja tämän vuoksi hän ei tullut kutsutuksi pieneen ruokailuhuoneeseen, jossa äänestys tapahtui. Osastolla tapahtuneen äänestyksen aikana kantelijan äiti oli ollut päivälevolla. Kun hän sai tiedon, että äänestys oli ohi, hän selvityksen mukaan antoi ymmärtää, ettei äänestyksellä ollut hänelle merkitystä. Mikäli kantelijan äiti olisi pyytänyt, hänet olisi kuljetettu seuraavina päivinä äänestämään vanhainkodin juhlasaliin, joka toimii yhtenä kaupungin ennakoäänestyspaikkana.

Saatujen selvitysten johdosta totean seuraavan.

Selostettujen oikeusohjeiden mukaan vaalitoimikunnan tehtävänä on varmistua siitä, että laitosten asukkaat voivat käyttää äänioikeuttaan. Käsitykseni mukaan Liinaharjan vanhainkodissa laitosäänestykseen oli asukkaiden lukumäärään nähden varattu lyhyehkö aika. Lisäksi äänestys ajoittui sellaiseen ajankohtaan, jossa kantelijan äidin osastolla hoitohenkilökunnalla oli kiirettä asukkaiden ruokailun ja muiden hoitotoimenpiteiden vuoksi. Saadun selvityksen valossa Liinaharjan vanhainkodin laitosäänestyksen toimeenpano kantelijan äidin osastolla ei tapahtunut laitoksen varsinaisen toiminnan kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla eikä myöskään asukkaiden äänioikeuden käyttömahdollisuutta riittävästi turvaavalla tavalla. Näistä syistä kantelijan äiti ei päässyt

osallistumaan äänestykseen.

Totean myös, että kerrotussa tilanteessa, jossa osittain vanhainkodin henkilökunnan kiireestä johduneen epähuomion vuoksi kantelijan äiti ei päässyt osallistumaan laitosäänestykseen, vanhainkodin henkilökunnan olisi kuitenkin ollut syytä varmistua siitä, että kantelijan äiti oli tietoinen mahdollisuudesta osallistua yleiseen ennakkoäänestykseen. Jos hän ei tästä mahdollisuudesta tiennyt, hän ei ymmärrettävästi esittänyt sitä koskevaa pyyntöäkään.

4

TOIMENPITEET

Saatan nämä käsitykseni laitosisäänestyksen järjestämisestä vastaisen varalle Porin kaupunginhallituksen, keskusvaalilautakunnan, vaalitoimikunta 3:n ja Liinaharjan vanhainkodin tietoon lähettämällä niille jäljennökset tästä päätöksestäni.